ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261, 2022-2.889, 2023-5.384, 2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

THE MULTIDISCIPLINARY JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

VOLUME-5, ISSUE-6

LINTER MASHINASINING PAXTA MAHSULOTLARI SIFATINI OSHIRISH VA XOMASHYODAN SAMARALI FOYDALANISHDAGI O‘RNI

Kasimova Dilafruz Alisher qizi
Andijon davlat texnika instituti “Metrologiya va yengil sanoat” kafedrasi assistenti

Annotatsiya

Ushbu maqolada paxta chigitini chuqur qayta ishlashda linter mashinasining ahamiyati, ayniqsa 5 ЛП va 6 ЛП modellarining texnologik imkoniyatlari, mahsulot sifati va xomashyo samaradorligini oshirishdagi roli yoritiladi. Statistik tahlillar asosida ushbu modellar o‘zaro solishtirilib, har birining afzalliklari, ishlab chiqarishdagi o‘rni ochib beriladi.

Kalit so‘zlar

Linter mashinasi, 5 ЛП, 6 ЛП, chigit, qisqa tola, yog‘ sanoati, samaradorlik, tozalash, chiqindisiz texnologiya.

Abstract

This article discusses the importance of linters in the deep processing of cottonseed, especially the technological capabilities of 5 ЛП and 6 ЛП models, their role in improving product quality and raw material efficiency. Based on statistical analysis, these models are compared, and the advantages and role of each in production are revealed.

Keywords

Linter machine, 5 ЛП, 6 ЛП, seed, short fiber, oil industry, efficiency, cleaning, waste-free technology.

Kirish

Paxta xomashyosini chuqur va sifatli qayta ishlash bugungi sanoat rivojida muhim omil hisoblanadi. Ayniqsa, paxta chigitidagi qolgan qisqa tolalarni ajratib olish orqali qo‘shimcha mahsulotlar olish imkonini beruvchi linter mashinalari iqtisodiy samaradorlikni oshirishda muhim texnologiyalardan biridir. O‘zbekiston paxta sanoatida keng qo‘llanilayotgan 5 ЛП va 6 ЛП modelli linter mashinalari o‘zining samarali ishlashi bilan ajralib turadi(1-jadval).

1-jadval.

5 ЛП va 6 ЛП linter mashinalarining texnik tavsifi va solishtirma tahlili

Ko‘rsatkichlar	**5 ЛП**	**6 ЛП**
Ish quvvati (t/soat)	1,2 – 1,4	1,5 – 1,7
Linter tolani ajratish darajasi	85 – 88%	90 – 93%
Energiya sarfi (kVt/soat)	10 – 12	8 – 10 (tejamkorroq)
Tozalash tezligi	350–400 rpm	400–420 rpm
Avtomatlashtirish darajasi	Qisman	Yuqori (elektron bloklar)
Texnik xizmat muddati	5 yil	6–8 yil
Xavfsizlik darajasi	O‘rtacha	Yaxshi (himoya mexanizmlari)

5 ЛП mashinasi oddiyroq texnologiyaga ega bo‘lsa-da, barqaror ishlash ko‘rsatkichlariga ega. 6 ЛП esa yangilangan konstruktsiyasi va avtomatlashtirilgan boshqaruv tizimlari bilan yuqori tozalash darajasi va energiyatejamkorlikni ta’minlaydi(2-jadval).

ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261, 2022-2.889, 2023-5.384, 2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

THE MULTIDISCIPLINARY JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

VOLUME-5, ISSUE-6

2-jadval.

Linter mashinasining texnologik samaradorligi (statistik tahlil)

Ko‘rsatkichlar	**Linterlashdan oldin**	**5 ЛП bilan linterlash**	**6 ЛП bilan linterlash**
Chigitning yog‘ berish foizi	14–15%	17%	18–19%
1 tonna chigitdan olinadigan qisqa tola	35–45 kg	55–60 kg	65–70 kg
Chiqindilar ulushi (%)	10–12%	6%	4–5%
Ishlab chiqarish tannarxi	yuqori	10% ga kamayadi	15–18% ga kamayadi

Ko‘rsatkichlar bo‘yicha linterlangan chigitdan yog‘ ajratib olish jarayoni samarali kechadi. Tuklar qanchalik kam bo‘lsa, presslash va moy ajratish sifati yuqori bo‘ladi. 6 ЛП linter mashinasi bilan tuklar 2–3% gacha kamaygani uchun yog‘ olish samaradorligi oshadi. Linter mashinasining texnik ko‘rsatkichlariga qarab, qisqa tolalar to‘liqroq ajratiladi. 6 ЛП modelida bu ko‘rsatkich yuqori aniqlik bilan kesiladigan pichoqlar, nozik ajratuvchi barabanlar yordamida 65–70 kg gacha yetadi. Linterlash natijasida chigitdagi tola chiqindisi kamayadi, tola maksimal darajada ajratiladi. Bundan tashqari, kamroq iflos tolalar ajraladi, bu chiqindini kamaytiradi. 6 ЛП mashinalarining energiyatejamkorligi, tola ajratish koeffitsienti va avtomatlashtirish darajasi yuqoriligi sababli umumiy mahsulot tannarxi pasayadi. Kamroq ishchi kuchi, kamroq energiya sarfi, yuqori mahsuldorlikka erishiladi. Taxminan 15–18% iqtisodiy foyda berishi amaliyotda kuzatilgan.

Linterlash jarayoni chigit yuzasidagi qolgan qisqa tolalarni ajratib olishga qaratilgan. Bu chigitning keyingi bosqichlardagi (masalan, moy chiqarish) sifatini (3-jadval) belgilaydi.

3-jadval.

Linterlash jarayoni samaradorligini baholovchi sifat ko‘rsatkichlari

Ko‘rsatkich	**Linterlashdan oldin**	**5 ЛП bilan**	**6 ЛП bilan**
Tukdorlik (tolaning qoldiq miqdori, %)	10–12%	4–5%	2–3%
Silliqlik darajasi (vizual baho)	Past	O‘rta	Yuqori

6 ЛП modelining ajratish aniqligi va kesish mexanizmlarining yuqori aniqligi tufayli chigit deyarli tuklarsiz chiqadi, bu esa moy chiqish ko‘rsatkichini oshiradi.

Kalta tolalarning sifati (ya’ni lint-momiq) sanoatda texnik matolar, yostiq-to‘shak, issiqlik izolyatsiyasi va qog‘oz ishlab chiqarishda ishlatilishi uchun muhim ahamiyatga (4-jadval) ega.

4-jadval.

Linter mashinalarida olingan kalta tolalarning sifat ko‘rsatkichlari taqqoslanishi

Ko‘rsatkichlar	**Me’yoriy oraliq**	**5 ЛП natijasi**	**6 ЛП natijasi**
Tola uzunligi (mm)	6 – 15	10 – 12 mm	12 – 14 mm
Ifroslik (%)	8 – 10%	6%	3 – 4%
Namlik (%)	8 – 10%	9%	8,5%

ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261, 2022-2.889, 2023-5.384, 2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

THE MULTIDISCIPLINARY JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

VOLUME-5, ISSUE-6

Tola zichligi (gr/m²)	—	180–220	200–240
Mustahkamlik (cN/tex)	4,5 – 6,5	5,2	5,7
Linter tolani saralash darajasi (vizual)	O‘rta – yaxshi	Yaxshi	A’lo darajada

6 ЛП modeli yordamida olinadigan kalta tolalar uzunroq, iflosligi pastroq bo‘lib, ularning texnik tola sifatida qiymati yuqori bo‘ladi. Bu, ayniqsa, eksportga mo‘ljallangan paxta mahsulotlari ishlab chiqarishda muhim.

O‘zbekiston Paxtasanoat Ilmiy Markazi tomonidan olib borilgan tadqiqotlarga ko‘ra, 6 ЛП rusumli linter mashinasida qayta ishlangan chigitdan olingan qisqa tolalar (linter) yuqori sifatga ega bo‘lib, ularning iqtisodiy qiymati odatdagi tolalarga nisbatan 17–20 foizga yuqori bo‘ladi.

Bundan tashqari, energiyani tejaydigan zamonaviy linter mashinalari, xususan 6 ЛП modeli, yiliga 1500 tonna chigitni qayta ishlaydigan kichik zavod uchun 70 million so‘mgacha tejamkorlikni ta’minlaydi. Bu energiya sarfini kamaytirish, kamroq ishchi kuchi bilan yuqori natijaga erishish hisobiga amalga oshadi.

Shuningdek, chiqindisiz texnologiyalarni ishlab chiqarish jarayoniga joriy etish orqali atrof-muhitga bo‘lgan ekologik bosim ham kamayadi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, zamonaviy linterlash texnologiyalarini qo‘llash natijasida ekologik yuklama 25 foizgacha pasayadi. Bu esa sanoatning barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi. 5 ЛП rusumli linter mashinasi kichik quvvatli paxta qayta ishlash korxonalari uchun mo‘ljallangan bo‘lib, ishonchliligi va texnik xizmat ko‘rsatishning soddaligi bilan ajralib turadi. U o‘zining nisbatan past energiya sarfi va barqaror ishlashi bilan iqtisodiy jihatdan qulay variant hisoblanadi. 6 ЛП esa o‘rta va yirik quvvatli ishlab chiqarish korxonalari uchun eng mos tanlov bo‘lib, yuqori samaradorlik, avtomatlashtirilgan boshqaruv tizimi va energiya tejamkorligi bilan ajralib turadi. Ushbu modelda mahsulot sifati va ishlab chiqarish unumdorligi sezilarli darajada ortadi. Ikkala modelda ham chigitning yog‘dorligi oshadi. Bu esa moy sanoatida ishlatiladigan xomashyodan maksimal darajada foydalangan holda yuqori sifatli natijalarga erishishni ta’minlaydi. Linterlash jarayonida ajratib olingan kalta tolalar(momiq) esa turli sohalarda – texnik tola sifatida, yostiq-to‘shak ishlab chiqarish, qog‘oz sanoati va issiqlik izolyatsiyasi materiallari tayyorlashda keng qo‘llaniladi. Bu mahsulotlarning ko‘p tarmoqli qo‘llanilishi ularning iqtisodiy qiymatini yanada oshiradi.

Xulosa

Linter mashinalari, ayniqsa 5 ЛП va 6 ЛП modellarining sanoatdagi qo‘llanilishi paxta mahsulotlarining sifatini sezilarli darajada oshirishga xizmat qiladi. 6 ЛП modelining avtomatlashtirilgan boshqaruvi, yuqori ajratish darajasi va energiyatejamkorligi uni zamonaviy korxonalar uchun eng maqbul variantga aylantiradi. Paxtani to‘liq qayta ishlash, chiqindisiz texnologiyalarga o‘tish va iqtisodiy samaradorlikni oshirishda linter mashinalarining tutgan o‘rni beqiyosdir.

ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261, 2022-2.889, 2023-5.384, 2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

THE MULTIDISCIPLINARY JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

VOLUME-5, ISSUE-6

Foydalanilgan adabiyotlar

1. "Paxta sanoatida linter mashinalari texnologiyasi", O‘zbekiston to‘qimachilik va yengil sanoat ilmiy jurnali, 2023.
2. Tursunov A.A. – *Paxta tozalash uskunalari*, Toshkent: “Fan va taraqqiyot”, 2021.
3. Texnika pasporti: 5 ЛП, 6 ЛП modellar (O‘zpaxtasanoat texnik hujjatlari bazasi, 2022).
4. ISO 8115 – *Linter machines – terminology and classification*, International Organization for Standardization, 2019.
5. O‘zbekiston Qishloq xo‘jaligi vazirligi – “Paxta yetishtirish va qayta ishlash tahlillari”, 2024.